

Ключевые слова: категория, модальность, наклонение, сослагательное, изъявительный, условный

Müasir dilçilikdə modallıq kateqoriyasının mahiyyəti və məzmunu ilə bağlı vahid fikir yoxdur. Bunun səbəbi “*modallıq*” anlayışının müxtəlif elmlərdə - fəlsəfə, məntiq, dilçilik sahələrində istifadə olunması ilə bağlıdır. (“Modallıq” anlayışının özü (latınca *modus* - “*ölçü, üsul*”) formal klassik məntiqə qayıdır). Müxtəlif dilçilər modallıq dedikdə həm məna, həm də ifadə vasitələri baxımından birmənalılıqdan uzaq olan geniş əhatəli hadisələri nəzərdə tuturlar. Müxtəlif tədqiqatçılar modallığın həddləri və məzmunu məsələsini müxtəlif üsullarla həll edirlər. Dilçilikdə buna artıq diqqət yetirilmişdir. Müasir dilçilikdə modallığın təfsiri olduqca genişdir, üstəlik, modallığı eyni şəkildə başa düşəcək iki müəllif tapmaq çətinidir. Modallığın başa düşülməsindəki fərqlər, xüsusən də bu anlayışın əhatə dairəsinin və onların dil hadisələrini əhatə etməsi müxtəlif müəlliflərin konsepsiyalarında üst-üstə düşməməsində əks olunur. [1, s. 206]. Modallığın reallıq-qeyri-reallıq nöqteyi-nəzərindən deyimin məzmununun reallıqla əlaqəsini ifadə edən kateqoriya kimi ənənəvi tərfi kifayət qədər anlaşılmaz və qeyri-müəyyəndir. Xüsusilə, modallığın belə tərifinə O.S. Axmanovanın “*Dilçilik terminləri lüğəti*” əsərində rast gəlmək olar. Burada modallıq danışanın nitqin məzmununa münasibətinin mənası və nitqin məzmununun reallığa münasibətini (onun reallıqda icrası ilə bağlı məlumatla əlaqəsi) müxtəlif leksik və qrammatik vasitələrlə, məsələn, forma və şəkil, modal feillər və s. ilə ifadə edən konseptual kateqoriya kimi qəbul edilir. Modallıq təsdiq, əmr, istək, fərziyyə, inam, qeyri-reallıq və s. mənaları ifadə edir. [2, s. 245].

Modallığın eyni tərifinə D.N. Uşakovun “*İzahlı lüğət*”də rast gəlirik. Bu kateqoriyanın semantik həcmi ilə bağlı müxtəlif nöqteyi-nəzərlərin sayını modallığın şərhinə yanaşmanın genişliyi dərəcəsindən fərqli olaraq ikiyə endirmək olar. Birinci, dar yanaşmaya görə, lingvistik modallıq mühakimə modallığının birbaşa analoqu kimi başa düşülür. (*Mühakimə modallığı* onun müəyyən etdiyi etibarlılığın xarakterindən, yəni bir şeyin mümkünlüyünü, reallığını və ya zərurətini təsdiq edib-etməməsindən asılı olan fikrin xüsusiyyətidir). Semantik kateqoriya kimi modallıq cümlənin bütövlükdə tərkibində reallaşır və cümlənin strukturunda heç bir xüsusi əlamət tələb etmir. [3, s. 96].

Bu nöqteyi-nəzər geniş yayılmışdır, çünki o, lingvistik modallığı mühakimənin məntiqi modallığına endirir, onu formal məntiqə ayrılmış imkan, zərurət və reallıq mənaları ilə məhdudlaşdırır. Modallıq kateqoriyasının geniş şərhinin nəzəri əsası bu kateqoriyanın kifayət qədər hərtərəfli tərifini təqdim edən V.V. Vinqradovun tədqiqatı hesab olunur. Beləliklə, V.V. Vinqradov modallığı subyektiv-obyektiv kateqoriya hesab etmiş və onu cümlənin tərkib hissəsi, onun konstruktiv xüsusiyyəti adlandırmışdır. İfadənin bu və ya digər formasında əks olunan fikir, hiss, motivasiyanın hər hansı bir vahid ifadəsi, reallığı müəyyən bir dil sistemində mövcud olan cümlənin intonasiya sxemlərindən birini qəbul edir və birlikdə modallıq kateqoriyasını yaradan sintaktik mənələrdən birini ifadə edir. [4, s.55].

Geniş yanaşmaya əsasən, modallığın semantik həcminə reallıq/qeyri-reallıq mənaları, inkar, etibarlılıq, ehtimal, zərurət, mümkünlük, arzuolunanlıq ifadələri, həmçinin motivasiya, iradə və emosionallıq mənaları daxildir. Modallığı qarışıq leksiko-qrammatik xarakterli semantik kateqoriya kimi nəzərə alaraq, V.V. Vinqradov bu kateqoriyaya daxil edir:

1. feil şəklinin sintetik və analitik formaları ilə ifadə olunan bütün mənalar;
2. xəbəri olmayan birkomponentli tabeli mürəkkəb cümlələrdə intonasiya ilə ifadə olunan mənalar / nida, təsvir, istək və əmr və o cümlədən, sual bildirən mənalar;
3. modal mənaya yaxın leksik mənası olan feil formasından və digər feilin məsdər formasından ibarət səciyyəvi söz birləşmələri ilə ifadə olunan mənalar;
4. məsdər birləşmələriylə ifadə olunan mənalar;
5. modal sözlər və hissəciklər ilə ifadə olunan mənalar [4, s.55].

Bu zaman biz modallıq kateqoriyasını deyimlə reallıq arasında müxtəlif tipli münasibətləri ifadə edən funksional-semantik kateqoriya hesab edən tədqiqatçıların fikrinə

sadiq qalır. A.V. Bondarko funksional-semantik kateqoriyaları məzmun planının qrammatik kateqoriyalarla ifadə olunan anlayışlara oxşar anlayışları formalaşdırdığı, ifadə planının isə dilin müxtəlif səviyyələri ilə bağlı linqvistik vasitələrlə təmsil olunduğu; kontekst vasitələrinin morfoloji, sintaktik, sözdüzəldici, leksik və müxtəlif birləşmələri bildirən kateqoriyalar adlandırır. [5, s. 208].

Bu anlayışda modallığın funksional-semantik kateqoriyası konkret-linqvistik və konseptual-linqvistik aspektlərin yəni bu kateqoriyanın ümumi semantik funksiyası və məzmunu ilə birləşərək (morfoloji, leksik, leksiko-sintaktik və s.) modallığı ifadə edən müxtəlif vasitələrin vəhdətidir. Funksional-semantik kateqoriya xarakterik mərkəzi periferiya strukturuna malik sahə prinsipinə əsasən təşkil edilir. Onu funksional-semantik sahə kimi şərh etmək olar. A.V.Bondarkoya görə funksional semantik periferiya müəyyən bir dilin qrammatik (morfoloji və sintaktik) vasitələrinin onlarla qarşılıqlı əlaqədə olan eyni semantik sahəyə aid leksik, leksik-qrammatik və sözdüzəldici elementlərlə birlikdə formalaşan ikitərəfli (məzmun-formal) birlidir. [5, s.62]

Funksional semantik periferiyanın əsas xüsusiyyətləri semantik funksiyanın ümumi və çoxşaxəli ifadə vasitələridir. Semantik funksiya linqvistik elementləri- (morfoloji, sintaktik, leksik və intonasiya) bir sistemdə birləşdirən integrasiya mərkəzidir. Modallıq kateqoriyasının əsas funksiyası nitqin kommunikativ vəziyyətinə uyğun olaraq danışan tərəfindən deyilən cümlənin yaranması zamanı həmin konkret cümləni semantik anlayış tərəfdən təşkil etməkdir. Cümlədə verilən mənalər öz çalarlarına görə çox müxtəlif ola bilər: faktların sadə müəyyənliliyindən emosional-iradi ifadələrə qədər.

Modallıq kateqoriyasına danışanın niyyətinin reallığını nitq vahidində - nitqdə ifadə etmək və ona istinad etmək prosesi daxildir. Bu funksiyanı həyata keçirən modallıq kateqoriyası, ilk növbədə, predikativlik kateqoriyası ilə sıx əlaqədə olur. Bu qarşılıqlı əlaqə müstəqil və bərabər şəkildə baş verir, yəni modallıq kateqoriyası öz funksional vəzifəsini predikativliyi ifadə edən vasitə kimi deyil, müstəqil olaraq, başqa qrammatik kateqoriyalardan asılı olmayaraq, cümlənin əlaməti kimi yerinə yetirir [6, s.209].

O. Jespersen, F. Palmer, R. Querk, T. Givonun əsərlərindəki şəkil termininin daha çox modallıq mənasını verməsi belə şübhə yaratmır ki, xarici dilçilər ya şəkil ilə modallıq arasında fərq görmürlər ya da belə bir şəkil kateqoriyasının olmadığını söyləyirlər. Xüsusilə F.Palmer hesab edir ki, ingilis dilinin qrammatik sistemində modal feillərin mövcudluğu anqlə-sakson dillərində şəkil formalarının yoxa çıxması ilə müşayiət olunub və nəticədə o, belə qənaətə gəlir ki, ingilis dilində iki kateqoriyanın birləşmə mövcudluğu qeyri-mümkündür. [7, s. 104]

Buna baxmayaraq, linqvistik diaxroniya nöqtəyi-nəzərindən şəkil modallıq kimi tam tanınması baxımından ingilis dilində ekvivalent olmaqdan uzaq olan *şəkil* və *modallıq* terminlərinin alimlər tərəfindən bir-birini əvəz edə bilməsinin qanuniliyi məsələsi gündəmə gəlir. Tamamilə aydındır ki, bir tərəfdən tarixi sabcanktiv şəkil qorunub saxlanmış forması şəkil termininin nəhayət, xarici ingilisşünaslıqda elmdən çıxmasına imkan vermir, digər tərəfdən bu, həll olunmamış sabcanktiv şəkilin kateqoriya statusunun və ümumiyyətlə sabcanktiv şəkil problemini ortaya qoyur. Beləliklə, yuxarıda göstərilən faktlar bizi əmin edir ki, həm ümumi, həm də xüsusi dilçilikdə şəkil anlayışının birmənalı ümumi qəbul edilmiş şərhə yoxdur. Bəziləri üçün şəkil düşüncə formasıdır (A.Arnault və Cl. Lanslo), digərləri üçün - söz forması (ənənəvi nəzəriyyə), cümlə forması (funksionalistlər) və hətta zaman formasıdır (V. Guillaume). Şəkil linqvistik mahiyyətinə dair əsaslandırılmış və inandırıcı fikrin olmaması onun kateqoriya statusu, formal xüsusiyyətləri və semantik xüsusiyyətləri ilə bağlı sual yaradır. Dil sistemindəki tarixi dəyişikliklərin qrammatik quruluşa və bununla da bir çox qrammatik hadisələrin təbiətinə və xüsusiyyətinə ciddi təsir göstərdiyi ingilis dilində bu problem olduqca aktual görünür və onların arasında sabcanktiv şəkil xüsusi yer tutur.

İngilis dilində şəkil kateqoriyasının statusunun nəzərdən keçirilməsinə nəzəri yanaşmaların müxtəlifliyi uzun müddətdir ki, bu məsələnin dilçilik təlimlərində aydınlaşmamasına səbəb olmuşdur. Elmdə şəklin təbiətinə baxışda ən əsaslı olan struktur-əkslik prinsipi hesab oluna bilər ki, burada struktur kimi “reallıq/qeyri-reallıq” (“realis/irrealis”) anlayışlar sistemi qəbul edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu cərəyanın ən görkəmli nümayəndələrini yerli dilçilər A.İ.Smirnitski, M. Ya.Blox, I. B. Xlebnikova, L. S. Barxudarov, M. V. Melnikova, M. K. Skabaneeva və başqalarını hesab etmək olar. Onların hamısı şəkil kateqoriyasını ciddi şəkildə morfoloji səviyyədə hərəkətlə reallıq arasındakı əlaqənin müxtəlif təzahürlərində (reallıq, yarımreallıq və ya irreallıq, qeyri-reallıq) qrammatik ifadə üsulu kimi nəzərdən keçirirlər.

Şekli sözün müəyyən formaları ilə ifadə olunan modallıq kimi təyin edən A.İ.Smirnitski semantik, formal və bölüşdürücü xüsusiyyətlərinə görə indikativ, imperativ və sabcanktiv şəkilləri fərqləndirir. Alim sabcanktiv şəklin daxilində indiki və keçmiş zamanda reallıq və qeyri-reallıq ideyasına əsaslanan Sabcanktiv I və Sabcanktiv II formalarına qarşı çıxır. Başqa sözlə, indikativ şəklin *know* forması qeyd olunan faktın reallıq və qeyri-reallıq semantikasi baxımından sabcanktiv I şəklinin *knew* formasına qarşı durur, halbuki həmin zamanda olan hər iki forma indiki zaman mənasını verir. Müvafiq olaraq, “(if) I knew və (if) I had known” formalarında indiki zaman və keçmiş zaman mənasında bir birinə qarşıdır. Eynilə, dilçi A.İ.Smirnitskinin fikrincə, qeyri-reallıqdan asılı olaraq qeyri-mümkünlük (reallıqla qeyri-reallıq arasında aralıq olan) və qeyri-reallığı ifadə edən ehtimal (I insist that he should come) və şərt (He would come, if he knew) şəkilləri fərqləndirilir. A. İ. Smirnitskidəki hər bir şəkil özünün formal xüsusiyyətləri və müəyyən ifadə edilmiş fikirlər (mənalər) birləşmə ilə ifadə olunur. [8, s. 342]

Şəkil kateqoriyası məsələsinə daha bir rəsmi yanaşma I. B. Xlebnikova tərəfindən təklif olunur. Tədqiqatın müəllifi ilk dəfə Praqa Linqvistik Dairəsinin nümayəndələri tərəfindən işlənilib hazırlanmış əkslik nəzəriyyəsiindən istifadə edərək şəkli feil şəklində hadisənin modallığını (hərəkətin və onun reallıqla əlaqəsi) ifadə edən qrammatik kateqoriya kimi müəyyən edir: indikativ şəkil modallığı deyil, modallığa “sıfır” münasibət ifadə edir, [9, s. 4-5].

Sabcanktiv şəklin daxilində I. B. Xlebnikova kandişinal və sabcanktiv şəklin daha bir əksliyini fərqləndirir. Dilçi paradiqmatik və sintaqmatik təhlil metodundan istifadə edərək, hər bir sabcanktiv şəkil növü üçün bir sıra kateqoriya formaları müəyyən edir: birinci forma - bütün şəxslərdə və təkdə və cəmdə və budaq cümlələrdəki feillərin keçmiş və keçmiş bitmiş zaman formalarında olmuşdur; ikincidə - would + məsdər, birinci və ikinci hallarda isə formalar hipotetiklik mənasını bildirməlidir.

N. A. Slyusareva “Müasir ingilis dilinin funksional morfolojiyasının problemləri” kitabında bu problemə istinad edərək XX əsrin ikinci yarısının bir sıra ingilis dili qrammatikalarını təhlil edir. Belə ki, məsələn, C.Sinkleyrin “Danışıklı ingilis dilinin qrammatikası” kitabında şəkilə dörd növ konstruksiya aid edilir: sual, nəqli, əmr və şəkil olmayan, xəbəri olmayan konstruksiyalar, həmçinin salamlaşmalar greetings və başlıqlar və s., bütün digər modal mənalər isə modal feil konstruksiyaları bölməsində təsvir edilmişdir. C.Müir “İngilis dili qrammatikasına müasir yanaşma” kitabında təsdiq, sual və əmr ifadə edən feil formalarının şəkillərini də adlandırır və modal mənalərin bütün digər çalarları ayrılıqda nəzərdən keçirilən modallıq kateqoriyasına daxildir. T.Lənqendon yalnız əmr formaları şəkil hesab edir. J. Leach və J. Svartvik tərəfindən “İngilis dilinin kommunikativ qrammatikası” istinad xarakterində şəkil emosiya və münasibətlərin ifadəsi ilə bir bölmədə nəzərdən keçirilir [10, s. 69; 11, s. 6]

Şəklə belə bir baxış bu hadisənin yalnız pragmatik tərəfinə təsir edir, şəklin linqvistik mahiyyətini üzə çıxarmır. Xüsusilə, formal xüsusiyyətlərə məhəl qoymadan və yalnız funksional-məntiqi parametrlə işləyən tədqiqatçılar onun nitqdə necə işlədiyini izah edirlər,

lakin onun dil sistemində necə və nə üçün təsbit edildiyi barədə danışırlar. Bu hal ona gətirib çıxarır ki, bir çox hallarda alimlərin funksional-məntiqi nəzəriyyəsi linqvistik semantika ilə ciddi ziddiyyət təşkil edir. Məsələn, *Why don't you come to us?* və *Would you mind opening the door?* kimi ifadələri əslində sual xarakterlidirlər, lakin funksional cəhətdən sadə sual kimi çıxış etmirlər, lakin daha çox əmrə yönəldilirlər. Müxtəlif modalıq növləri və onların şəkil və qeyri-reallıq kateqoriyası ilə əlaqəsi (J.Lyonda qeyri-faktiklik) ilə bağlı oxşar tədqiqatlar F.Palmer və T.Civon tərəfindən də aparılmışdır. Eyni zamanda, ingilis dili ilə bağlı elm adamları çox da müsbət nəticələrə gəlmədilər: yəni, anqlo-sakson şəklini əvəz edən modal feillər yaxın gələcəkdə şəkil kateqoriyasını əvəz edəcəklər. [7, s. 104]

“İngilis dilinin Kembric qrammatikası”nın müəllifləri R.Hudleston və C.Palhamın fikrincə, şəkil feil sistemi daxilində qrammatikləşmiş modalıqdır və bu sistem çox vaxt flektiv və ya törəmə olur. İngilis dilində müəlliflər iddia edirlər ki, tarixi dəyişikliklərə görə, şəkil kateqoriyası bu və ya digər formada flektiv sistemdən çıxarılıb və buna görə də xüsusi sözlərin və modal feillərin olması və ya olmaması ilə xarakterizə olunan flektivlikdən daha çox analitikdir. [12, s. 72]

S.Balli nəzəriyyəsində təfəkkürün aktiv subyektinin və deyimin onun obyektinə münasibətinin forması ilə təyin olunan deyim tərzinin kateqoriyası hesab edir, yəni sadəcə olaraq bir faktın varlığını bəyan edir, onu dəyərləndirir və ya istəyir. [13, s. 43-62]

Beləliklə Ştelinq vurğulayır ki, “biz sadəcə ifadəni reallıqla əlaqələndirmək üçün danışıyıq, həm də bu barədə kiməsə məlumat veririk.” [14, s. 203].

Bu mövqedən çıxış edərək, D. A. Ştelinq sabcanktiv şəkli natiqin zehni olaraq qəbul etdiyi, lakin verilmiş şəraitdə həyata keçirilə bilməyən xəyali vəziyyəti ifadə edən bir forma kimi müəyyən edir [14, s. 210], sintaqmatik səviyyədə sabcanktiv I (conditional- kandişinal), sabcanktiv II (Subjunctive II *If I were...*) və sapozişinal (Suppositional Mood- sapozişinal şəkli) vurğulayır. Paradiqmatik baxımından sabcanktiv I və II daxilində tədqiqatçı qeyri-reallığın modal mənasını ifadə etmək üçün bitmiş və bitməmiş formaları fərqləndirir. İndikativ şəklə gəlinə, dilçi onu iki əsas xəbər növünü ifadə edən forma hesab edir: ümumi həqiqətlərin ifadələri və xüsusi, konkret, yeganə faktlar. Qeyd etmək lazımdır ki, nitq üsulu kimi təklif olunan şəkil nəzəriyyəsində D.A.Ştelinq linqvistik hadisənin təkcə funksional əsasını və praqmatik komponentini deyil, həm də onun formal və struktur xüsusiyyətlərini nəzərə ala bilmişdir. Lakin alimin müəyyən etdiyi sabcanktiv şəklin semantikasi onun istifadə dairəsini tam əks etdirmir. Beləliklə, məsələn, müəllif “xəyali, reallaşmayan vəziyyət” ümumi tərifli altında birləşdirilə bilməyən incə və ya nəzakətli xahiş mənalarını *would like/would you mind...?*, qeyd etmir. O.Espersen tarixi prinsipə əsaslanaraq məcazi mənada işlənən sabcanktiv şəkli feilin zamanı hesab edir. (imaginative tenses, tenses of imagination- təsəvvür zamanları) [16, s. 112].

Bundan əlavə, *should* və *would* köməkçi feillərini tarixən müvafiq olaraq *shall* və *will* feillərinin keçmiş zamanından formalaşmış formalarını nəzərə alaraq, alim ingilis dilində qeyri-reallığın keçmiş zamanla düzəlməsinin səbəbini belə izah edir: keçmiş zaman düşüncə əlamətini indiki zamandan kənara çıxarır. [15, s. 114]. Espersen (Mənim kifayət qədər pulum olsaydı) “*If I had enough money*” kimi şərt konstruksiyasında qeyri-reallıq mənasını “*He believed that twice two was four*” tipli cümlələrin “vasitəsiz zamanların” (zamanın uzlaşması) ifadə etdiyi məna ilə müqayisə edir. İlk baxışdan göründüyü kimi, tarixi yanaşma sabcanktiv şəklin ən mübahisəli məsələsinin - formaların omonimlik məsələsinin həllini təklif edir: Keçmiş zaman semantik cəhətdən qeyri-aktuallığı yəni, geniş mənada qeyri-reallıq və modalıq ifadə edir. Bu məqamda ingilis dilində R.Hudleston və O.Espersen ilə razılaşmaq olmaz, məhz keçmiş zamanlar, fleksiylar olmadığı halda, sabcanktiv şəklin əsas formal əlamətidir. Buna baxmayaraq, sabcanktiv şəklin semantikasını və strukturunu təsvir etmək üçün bu meyar bu fikrin linqvistik təbiətinin və funksiyalarının tam təsvirini vermir, çünki bir çox həll olunmamış suallar qalmaqdadır.

Şəkil kateqoriyasını koqnitiv baxımdan nəzərdən keçirmək üçün ilk cəhdlər N. A. Kobrina və bir sıra digər müəlliflər tərəfindən “*The Teorical Grammar of Modern English*” (2009) kitabında edilmişdir. Nəşrin müəllifləri sabcanktiv şəkli hipotetiklik kateqoriyası kimi tanıyır və bu şəkil mənalara qruplaşdırılma prinsipinə uyğun olaraq ingilis dilində ifadə olunur, yəni, məna və ya semantikanın mövcudluğu ilə formal əlamətlər, müxtəlif səviyyəli vasitələr toplusundan istifadə prinsipinə əsaslanır. Bu zaman dildə zehni fəaliyyət səviyyəsində fikirlərin əks olunması kimi müəyyən cümlə modelləri (bir növ fraza sxemi) formalaşır. [16, s. 112].

Beləliklə, tədqiqatçılar nitqin pragmatikası və insan şüurunun işi məsələləri həll olunmamış qaldığından dil vahidlərinin fəaliyyətinin idrak xarakterini tam əks etdirə bilməyən bu cür fraza sxemlərini, onların struktur və semantik xüsusiyyətlərini təhlil edirlər.

Hərəkətin reallıqla əlaqəsi müxtəlif ola bilər: əgər hərəkət real hesab olunursa, onda bu reallıq modallığıdır; əgər hərəkət qeyri-real, mümkün və ya qeyri-mümkün, arzuolunan və ya ehtimal edilən hesab edilsə, onda biz etibarsızlıq modallığından danışmalıyıq.

Ədəbiyyat

1. Паранук Л.Г. Модальность как языковая универсалия // Вестн. Адыг. гос. ун-та. Серия: пед. и филол. науки. – Майкоп, 2001. - № 1(5). – С. 206 - 210.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов.- М.: Советская энциклопедия, 1969. - 608 с.
3. Колшанский Г.В. К вопросу о содержании языковой категории модальности // Вопросы языкознания. – 1961. – №1. – С. 94-98.
4. Виноградов В.В. О категории модальности и модальных словах в русском языке/ В.В.Виноградов. Избранные труды. Исследование по русской грамматике. – М.: Наука, 1975. – С. 38-89.
5. Бондарко А.В. Функциональная грамматика. Л., 1984. 134 с.
6. Паранук Л.Г. Модальность как языковая универсалия // Вестн. Адыг. гос. ун-та. Серия: пед. и филол. науки. – Майкоп, 2001. - № 1(5).
7. Palmer, F. R. Mood and Modality [Text] / F. R. Palmer. - Cambridge: Cambridge University Press, 2001. - 234 p.
8. Смирницкий, А. И. Морфология английского языка [Текст] - М.: Изд. лит. на ин. языках, 1959. - 440 с.,
9. Слюсарева, Н. А. Проблемы функциональной морфологии современного английского языка [Текст] / Н. А. Слюсарева. - М.: Наука, 1986. - 215 с.
10. Алексеева, Ю. А. Морфологическая омонимия при образовании форм нереального наклонения в английском языке [Текст] / Ю. А. Алексеева // Вестник Московского государственного областного университета. Серия «лингвистика». - М.: Издательство МГОУ, 2009. - № 1. - С. 3-9.
11. Huddleston, R. The Cambridge Grammar of the English Language [Text] ; Cambridge University Press, 2002. - 611 p.
12. Балли, Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка [Текст] / - М.: Издательство иностранной литературы, 1955. - 416 с.
13. Штелинг, Д. А. Грамматическая семантика английского языка. Фактор человека в языке: учебное пособие [Текст] / Д. А. Штелинг. - М.: МГИМО, 1996. 254 с.
14. Jespersen, O. A Modern English Grammar on Historical Principles: Part IV. Syntax. Third Volume. Time and Tense [Text] / London: 1949. - 400 p.
15. Кобрина, Н. А. Теоретическая грамматика английского языка: учебное пособие [Текст] / Н. А. Кобрина, Н. Н. Болдырев, А. А. Худяков. - М.: Высшая школа, 2009. - 368 с.

16. English grammar in use [Text] : a self-study reference and practice book for intermediate learners of english /R. Murphy Cambridge University Press, 2019. 380 p.

КАТЕГОРИЯ НАКЛОНЕНИЯ КАК ВЫРАЖЕНИЕ МОДАЛЬНОСТИ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Гусейнова Туркан Етибаровна
Резюме

Поскольку вопрос изучения категории модальности в современном языкознании до сих пор остается дискуссионным и часто привлекает внимание лингвистов. Несмотря на исследования многих ученых, остается нерешенным вопрос об определении границ категории модальности и средств ее реализации. Достаточное научное обоснование категории модальности и средств ее выражения в языках определило выбор темы для написания данной статьи. Теоретическая база исследования сформирована ведущими отечественными и зарубежными учеными в области языкознания. К ним относятся как в качестве примера можно привести Ш. В. Балли, Е.А. Беляеву, В.В. Виноградова, Ф.Р. Палмера, И.Б. Хлебникову и др. Сходство в определении категории модальности и различие ее видов у названных выше исследователей проявляется и в сходстве выбора средств выражения модальности. Языковеды считают, что средством, выражающим отношение высказывания к действительности, является категория наклонения глагола, а основным средством выражения отношения говорящего к предмету речи являются модальные слова. Цель написания статьи - теоретически обосновать природу категории модальности и всесторонне проанализировать значение и нюансы категории наклонения, которая является одним из средств выражения своего содержания в английском языке.

THE CATEGORY OF MOOD AS AN EXPRESSION OF MODALITY IN ENGLISH

Huseynova Turkan Etibar
Summary

Since the question of the study of the category of modality in modern linguistics is still controversial and often attracts the attention of linguists. Despite the research of many scientists, the issue of determining the limits of the category of modality and the means of its implementation remains unsolved. Sufficient scientific justification of the category of modality and its means of expression in languages determined the selection of the topic for writing this article. The theoretical basis of the research is formed by the leading local and foreign scientists in the field of linguistics. These include Sh. Balli, E. A. Belyaeva, V. V. Vinogradov, F. R. Palmer, I. B. Khlebnikova and others can be cited as an example. The similarity in the definition of the category of modality and the difference in terms of its types among the above-mentioned researchers is also manifested in the similarity in the choice of means of expression of the modality. Linguists believe that the means that express the attitude of the expression to reality are the category of mood of the verb, and the main means of expressing the attitude of the speaker to the object of speech are modal words. The purpose of writing the article is to theoretically justify the nature of the category of modality and comprehensively analyze the meaning and nuances of the category of mood, which is one of the means of expressing its content in English.

Rəyçi: professor Kamilə Abdulla qızı Vəliyeva
Azərbaycan dili kafedrasının 15 mart 2023-cü il tarixli iclasın 14 sayılı protokolu
Daxil olma tarixi 16 mart 2023-cü il